

Қ.М. Тайболатов*¹, М.А. Тыныбаева¹, Г.А. Жакпарова²

¹Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, Астана қ., Қазақстан

²Семей қаласының Шәкәрім атындағы университеті, Семей қ., Қазақстан

*e-mail: k.taibolatov@uba.edu.kz

ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМДАР БАҒЫТЫ БОЙЫНША ОТАНДЫҚ МОНОГРАФИЯЛАРДЫ ЖАРИЯЛАУ МЕН ТАНЫМАЛДЫЛЫҒЫН АРТТЫРУДАҒЫ МӘСЕЛЕЛЕР

Мақала педагогикалық ғылымдар саласы бойынша отандық монография авторларының жариялау және танымал ету үдерісінде кездесетін мәселелерін зерттеуге арналған. Жұмыста әртүрлі жоғары оқу орны және ғылыми мекемелердің атынан қатысатын 12 ер адам мен 30 әйелді қамтитын 42 зерттеуге қатысушыдан алынған мәліметтерге талдау жасалды. Зерттеу нәтижелері авторлардың алдында тұрған негізгі мәселелер монографияларды жариялау үшін баспалар мен платформаларға қолжетімділіктің шектелуі, зерттеулер жүргізуге және материалдарды дайындауға уақыттың болмауы, қолайлы баспаларды таңдаудағы қиындықтар екенін көрсетті. Ғылыми материалдарды жобалау мен құрылымдаудағы қиындықтар да анықталды. Монографияларды танымал ету контекстінде авторлар өз жұмыстарын ілгерілетуде белсенділіктің төмен деңгейіне тап болды. Кейбір авторлар танымал етумен айналыспайды, ал басқалары оны енді ғана жүзеге асыра бастайды. Танымал ету әдістерінің ішінде ғылыми журналдарда түйіндемелер мен үзінділерді жариялау, сондай-ақ монография тақырыбында көпшілік алдында дәрістер оқу ең көп қолданылатыны болды. Алынған нәтижелерге сүйене отырып, мәселені шешуге арналған бірқатар ұсыныстар беріледі. Атап айтқанда, авторларды қолдау бағдарламаларын әзірлеу, баспалар мен платформалардың қол жетімділігіне ықпал ету, монографияларды насихаттау үшін әлеуметтік медианы танымал ету және пайдалану дағдыларын үйрету. Бұл ұсыныстар педагогика ғылымдары саласындағы отандық монографиялардың сапасы мен танымалдылығын арттыруға бағытталған.

Түйін сөздер: монография, танымалдылық, дәйексөз, қолданылу аясы, қиындықтар, насихаттау.

K.M. Taibolatov^{1*}, M.A. Tynybaeva¹, G.A. Zhakparova²

¹National Academy of Education named after I. Altynsarin, Astana, Kazakhstan

²Shakarim University, Semey, Kazakhstan

*e-mail: k.taibolatov@uba.edu.kz

Problems in the publication and popularization of domestic monographs in the field of pedagogical sciences

The article is devoted to the study of the problems faced by the authors of domestic monographs on the direction of pedagogical sciences in the process of their publication and popularization. The paper analyzes the data obtained from 42 research participants, including 12 men and 30 women, representing various educational and research institutions. The results of the study showed that the main challenges faced by authors were limited access to publishing houses and platforms for publishing monographs, lack of time to conduct research and prepare materials, and difficulty in selecting appropriate publishers. Difficulties in designing and structuring scholarly materials have also been identified. In the context of popularizing monographs, authors faced low levels of activity in promoting their work. Some authors do not engage in popularization, while others are just beginning to do so. Among the methods of popularization, the most used were the publication of summaries and excerpts in scientific journals, and public lectures on the topic of the monograph. Based on the results obtained, the article offers a number of recommendations for improving the situation. These include developing author support programs, promoting accessibility to publishers and platforms, teaching popularization skills, and using social media to promote monographs. These recommendations are aimed at improving the quality and visibility of domestic monographs in the field of educational sciences.

Key words: monograph, popularity, citation, scope, difficulties, promotion.

Қ.М. Тайболатов^{1*}, М.А. Тыныбаева¹, Г.А. Жакпарова²

¹Национальная академия образования имени И. Алтынсарина, г. Астана, Казахстан

²Университет имени Шакарима г. Семей, Казахстан

*e-mail: k.taibolatov@uba.edu.kz

Проблемы в публикации и популяризации отечественных монографий по направлению педагогических наук

Статья посвящена исследованию проблем, с которыми сталкиваются авторы отечественных монографий по направлению педагогических наук в процессе их публикации и популяризации. В работе был проведен анализ данных, полученных от 42 участников исследования, включающих 12 мужчин и 30 женщин, представляющих различные учебные и научные учреждения. Результаты исследования показали, что основными проблемами, с которыми сталкиваются авторы, являются ограниченный доступ к издательствам и платформам для публикации монографий, отсутствие времени на проведение исследований и подготовку материалов, а также трудности в выборе подходящих издательств. Также выявлены трудности в проектировании и структурировании научных материалов. В контексте популяризации монографий, авторы столкнулись с низким уровнем активности в продвижении своих работ. Некоторые авторы не занимаются популяризацией, а другие только начинают ее осуществлять. Среди методов популяризации наиболее используемыми оказались публикация резюме и отрывков в научных журналах, а также чтение публичных лекций по теме монографии. На основе полученных результатов, авторы предлагают ряд рекомендаций для улучшения деятельности. В частности, разработка программ поддержки авторов, содействие доступности издательств и платформ, обучение навыкам популяризации и использованию социальных сетей для продвижения монографий. Эти рекомендации направлены на повышение качества и видимости отечественных монографий в области педагогических наук.

Ключевые слова: монография, популярность, цитата, сфера применения, трудности, пропаганда.

Кіріспе

Педагогика ғылымдарының саласы білім беруді қалыптастыру мен ілгерілетуде маңызды рөл атқарады, ал отандық монографиялар осы саладағы білімнің негізгі көзі болып табылады. Олар білім беру практикасының жалпы дамуына үлес қоса отырып, педагогиканың әртүрлі аспектілеріне терең зерттеу, талдау және енуді қамтамасыз етеді. Алайда, маңыздылығына қарамастан, отандық монографиялар танымалдылыққа ие болу және кең аудиторияға қол жеткізу тұрғысынан жиі қиындықтарға тап болады.

Бұл мақаланың мақсаты – педагогикалық ғылымдар саласындағы отандық монографиялардың танымалдылығын арттырудың тиімді әдістерін зерттеу және ұсыну. Бұл мәселені шеше отырып, құнды зерттеу нәтижелерін тануды және таратуды арттыруға тырысамыз, сайып келгенде, педагогикалық білімнің өсуіне және жетілдірілуіне ықпал етеді.

Соңғы жылдары академиялық жұмыстарды цифрлық платформалар мен онлайн ресурстарға таратуда өзгеріс болды. Бұл ауысу отандық монографиялардың танымалдығы мен қол жетімділігін арттыру үшін мүмкіндіктер мен қиындықтар туғызады. Цифрлық технологиялардың әлеуетін пайдалана отырып, біз кеңірек

оқырмандарды тарту, отандық монографияларға назар аудару және оларды құнды ғылыми үлес ретінде тануды қамтамасыз ету үшін инновациялық стратегиялар мен тәсілдерді зерттеуіміз қажет.

Сонымен қатар цифрлық платформалар ықпал ететін ғаламдық желілерді қосу және құру мүмкіндіктерін кеңейту халықаралық аудиторияға отандық монографияларды көрсетуге мүмкіндіктер ашады. Бұл мәдениетаралық алмасуларға, ынтымақтастыққа және сыни көзқарастарға жол ашады, осылайша педагогика ғылымдары туралы жаһандық дискурсқа өз үлесін қосады.

Әдебиетке шолу

Педагогика ғылымдары саласындағы монографиялардың танымалдылығын арттыру тақырыбы зерттеушілердің назарын көбірек аударуда.

Отандық ғалым Ш. Таубаева (2016) монография нақты тақырыпты құруға негізделген, ол талқыланатын мәселелерге қатысты нақты шектер белгілеуге мүмкіндік беретінін жазады. Кэмпбелл (2016) өзінің «Reading and writing monographs: the dual role of researchers and the demand for dual formats» еңбегінде зерттеуші-

лердің монографияларды оқу мен жазудағы қос рөлін, сондай-ақ, екі негізгі форматқа – баспа және цифрлық сұранысты көрсетеді. Рива (2017) цифрлық монографияларды жаңа ғылыми форма ретінде дамытудың маңыздылығына назар аударады. Сков (2021) мәліметтері бойынша, диссертациялар үшін форматты таңдау кезінде жетекшілер мен үміткерлер арасында келіссөздер жүреді, онда зерттеу мақсаттары мен тиісті жұмыс форматы талқыланады.

Монографиялардың танымалдылығын қарастырудың маңызды аспектілерінің бірі – олардың көпшілікке қол жетімділігі, бұл туралы Кроссик (2016) айтады. Ол монографияларға ашық қол жетімділіктің артықшылықтары мен қиындықтарын талқылайды, оларды кең аудиторияға қол жетімді ету жолдарын ұсынады.

Ғылыми монографиялардың болашағы туралы көптеген пікірлерді талдау Уорд (2009) және бірлескен авторлардың жұмысында ұсынылған. Олар қазіргі академиялық контексте монографиялардың дамуы мен эволюциясы мәселелерін талқылай отырып, осы тақырып бойынша халықаралық перспективаларды ұсынады.

Осы зерттеулерді қарастыра отырып, сыни көзқарастарды да ескеру қажет. Уотерс (2001) монография баспагерлерінің алдында тұрған мәселелер туралы зерттеулер жүргізген.

Гримм, Холланд, Поттер, Тейлор және Уоткинсон (2019) ашық монографиялардың жай-күйіне талдау жүргізіп, олардың цифрлық ғылыми қоғамдастыққа интеграциялануын қарастырды. Олардың зерттеулері монографияларға ашық қол жетімділіктің қазіргі ландшафты және олардың басқа сандық ресурстармен және желілермен өзара әрекеттесуі туралы пайдалы ақпарат береді.

Хаэруман және бірлескен авторлардың (2023) жұмысы оқытушыларға арналған оқу кітаптарын, анықтамалықтарды және монографияларды жазуда оқыту және қолдау мәселелерін талқылайды. Олардың зерттеулері оқу материалдары мен монографияларды жазу дағдыларын дамыту мақсатында оқытушыларға көмек көрсетудің және тренингтер өткізудің маңыздылығын сипаттайды. Бұл педагогика ғылымдары саласындағы отандық монографиялардың сапасы мен тартымдылығын арттырудың маңызды аспектісін білдіреді. Ал, Сунь Дж. (2012) зерттеулерінде электрондық басылымдардың дамуымен цифрлық басылымдар индустриясының өсуі қарастырылады. Сандық баспа платформасы мен электронды кітаптар-

дың цифрлық мүмкіндіктері оқу процесінде оқу стилі мен оқу нәтижелеріне жаңа өзгерістер әкеледі. Кітаптарды оқуда цифрлық платформалар оқырмандарға түпнұсқа шығармаларды оқу мәселесін тиімдірек және ыңғайлы шешуге көмектеседі.

Сонымен қатар, монографияларды танымал етудің бір жолы – ол мұқабалар. Мұқаба басып-ның маркетингтік құралы ретінде, басылымды білдіретін және оны оқырмандардың қызығушылығын оятатын паратекст ретінде және олардың мәтін авторының жоспарлары, баспагердің қажеттіліктері мен оқырмандардың үміттері үшін ерекше қақтығыс орны екенін көрсетеді. Ғылыми-көпшілік зерттеулердің паратекстерінде қолданылатын ол кітап метафоралары. Баспагерлер қолданатын метафораларды талдай отырып, оны оқырмандарды тарту стратегиясы екенін көрсетеді. Автор баспагерлерге типтік мұқабалардың мақсаттарына ғана емес, сонымен қатар ғылымды танымал етуге арналған мақсаттарға қол жеткізуге мүмкіндік беретін метафоралардың аспектілеріне назар аударады. Талдау көрсеткендей, метафоралар негізінен оқырманның санасын ынталандыру, оны эмоционалды түрде тарту және оған ғылыми білім беретін танымдық құндылықтарды ашу үшін қолданылады (Пекарчик, 2020).

Отандық ғалымдардың зерттеулерінде 2010 жылы Болон процесіне қосылғаннан кейін жарияланымдар (кітаптар, монографиялар, мақалалар) санының және дәйексөздің артқанын, ғылымды қаржыландыру мен жарияланымдар көлемі, ғылымның әртүрлі салаларының даму деңгейі мен ғылымды коммерцияландыруға бағдарлау арасындағы жоғары оң корреляцияны көрсетеді. Бұл мәселелер халықаралық журналдарда жариялауға, мемлекеттік қаржыландыру мен коммерцияландыруға, зерттеушілердің әлеуетіне, ғылыми бағыттарға және халықаралық ынтымақтастыққа қатысты (Амирбекова, 2022). Яғни, соңғы жылдары мемлекет тарапынан қаржыландыру бөлінуінің кітаптардың, монографиялардың жариялануының өсуіне септігін тигізеді деген пікір айтады.

Әр түрлі авторлардың зерттеулерін ескере отырып, педагогикалық ғылымдар бойынша отандық монографиялардың танымалдылығын арттыру жолдарын зерттеу күрделі және көп қырлы міндет болып табылады. Монография форматын таңдау, көпшілікке қол жетімділік, халықаралық перспективалар және авторлардың сапалы жұмыс жазу дағдыларын дамыту сияқты

өртүрлі аспектілерге назар аудару қажет. Осы саладағы қосымша зерттеулер мен іс-шаралар бұл зерттеуді кеңейтуге және отандық педагогикалық монографиялардың тартымдылығын арттыруға және олардың академиялық қоғамдастықта кең таралуына ықпал ететін стратегияларды өзірлеуге көмектеседі.

Отандық нарықтағы 2020-2022 жылғы жарияланған монографияларға талдау жасалынды. Ұлттық кітап палатасының деректеріне сәйкес, 2020 жылы барлық ғылым саласы бойынша – 377 монография тіркелсе, ал оның ішінде педагогикалық ғылым саласы («Халық ағарту. Тәрбие. Оқыту») бойынша – 34, 2021 жылы барлығы – 382, оның ішінде педагогика ғылым саласы – 22, 2022 жылы барлық ғылым саласы бойынша – 287 монография тіркелсе, ал педагогикалық ғылымдар бойынша – 28 монография жарық көрген және тіркелген. Соңғы 3 жылға талдау нәтижесінен бұл өте аз көрсеткіш екенін көруге болады. 2020 жылмен салыстырғанда 2021 жылы 12 монографияға аз болса, ал 2022 жылы 2020 жылмен салыстырғанда 6 монографияға аз (Қазақстан Республикасының Ұлттық мемлекеттік кітап палатасының ақпараты, 2023).

Материалдар мен әдістер

Зерттеу барысында кабинеттік және эксперименттік әдістер қолданылды. Зерттеудің мақсаты: зерттеу педагогика ғылымдары саласындағы отандық монографиялардың авторлары өз жұмыстарын дайындау, жариялау және танымал ету кезінде кездесетін негізгі проблемаларды анықтауға бағытталған.

Кабинеттік зерттеу әдістері шеңберінде Қазақстан Республикасындағы ғылыми-баспа қызметіне байланысты ғылыми, статистикалық, нормативтік-құқықтық және басқа да құжаттамаларға, ғылыми-баспа қызметі мәселелеріне, монографияларға арналған ғылыми әдебиеттерге жүйелі шолу осы саланың негізгі тенденцияларын, проблемалары мен даму перспективаларын анықтауға, сондай-ақ оның тиімділігін бағалаудың әдістері мен тәсілдерін анықтауға мүмкіндік берді. Монографияларды шығару, оны тарату және пайдалану туралы статистикалық деректерді алу мақсатында Қазақстан Республикасының Ұлттық кітап палатасына ресми хат жіберіліп, соңғы үш жылдағы педагогикалық ғылым саласы бойынша монографиялар саны анықталды. Мақалада теориялық шолу

жасау және монографиялардың танымалдылығы мен авторлардың кездесетін қиындықтарын анықтау үшін шетелдік тәжірибенімен танысу мақсатында Web of Science, Scopus және Google Scholar сияқты халықаралық ғылыми-өлшемдік мәліметтер базасына талдау жасалды. Осы мәліметтер негізінде әдебиеттерге, оның ішінде теориялық және жүйелі шолуларға шолу жасалды.

Эксперименттік әдіс ретінде авторларға арналған сауалнама әзірленді. Сауалнама 10 сұрақты қамтыды:

1) Монографияны дайындауда қандай қиындықтар туындайды?

2) Қазақстанда монографиялар жариялауға арналған баспалар мен платформалардың қолжетімділігін қалай бағалайсыз?

3) Монографияңызды жобалау және құрылымдау кезінде қандай қиындықтар туындайды?

4) Қазақстанда монографияларды рецензиялау және жариялау процесін қалай бағалайсыз?

5) Монографияны дайындау және жариялау кезінде сіз қандай ресурстар мен құралдарды пайдалы деп санайсыз?

6) Сіз өзіңіздің монографияңызды белсенді түрде насихаттайсыз ба?

7) Сіз монографияны танымал етудің қандай әдістерін қолдандыңыз немесе қолдануды жоспарлап отырсыз?

8) Сіздің монографияңызды танымал етуде әлеуметтік желілер қандай рөл атқарады?

9) Сіздің монографияңызды танымал етуде көрнекі материалдар (мысалы, иллюстрациялар, графиктер) қандай рөл атқарады?

10) Білім беру бағдарламаларын дайындауда немесе кафедрада сессияларды құрастыруда сіздің монографияңыз қанша сұранысқа ие?

Педагогика ғылымдары саласындағы отандық монографиялардың танымалдылығын арттыру жолдарын зерттеу үшін университеттер мен ғылыми-зерттеу институттарында жұмыс істейтін зерттеушілер арасында сауалнама жүргізілді. Сауалнама Google Forms көмегімен әзірленді және жүргізілді.

Деректерді жинау процедурасы: респонденттер сауалнамаға қатысуға шақырылып, оларға Google Forms онлайн формасына қол жеткізуге мүмкіндік берді. Сауалнама анонимді және ерікті болды.

Алынған мәліметтер статистикалық әдістер мен мәтінді сапалы талдау арқылы талданды. Сауалнама нәтижелері жүйелендіріліп, қойылған зерттеу сұрақтарын ескере отырып бағаланды.

Зерттеуге қатысушылардың жалпы саны 42, оның 12 ер адам (28,5%), 30 әйел адам (71,5%). Қызмет аясы бойынша 8 қатысушы (19%) ғылыми зерттеу мекемелерінен, 14 қатысушы (33,3%) өңірлік университеттерден, 20 қатысушы (47,7%) Ұлттық университеттерден, ғылыми / академиялық дәрежесі бойынша 5 ғылым докторы (12%), 22 ғылым кандидаты (52%), 6 философия докторы (14%), 9 магистр (22%) қатысты.

Этикалық ойлар қатысушылардың жауаптарының құпиялылығын қамтамасыз ете отырып, бүкіл зерттеу процесінде ескерілді.

Дегенмен, зерттеудегі белгілі бір шектеулерді мойындау маңызды. Қатысушылардың іріктеу мөлшері салыстырмалы түрде аз болды, бұл үлкен танымалдылық үшін нәтижелерді жалпылау мүмкіндігін шектеуі мүмкін. Зерттеу белгілі бір аймақта жұмыс істейтін зерттеушілердің белгілі бір тобына бағытталған, бұл нәтижелерге аймақтық бейімділік пен ерекшеліктер әкелуі мүмкін.

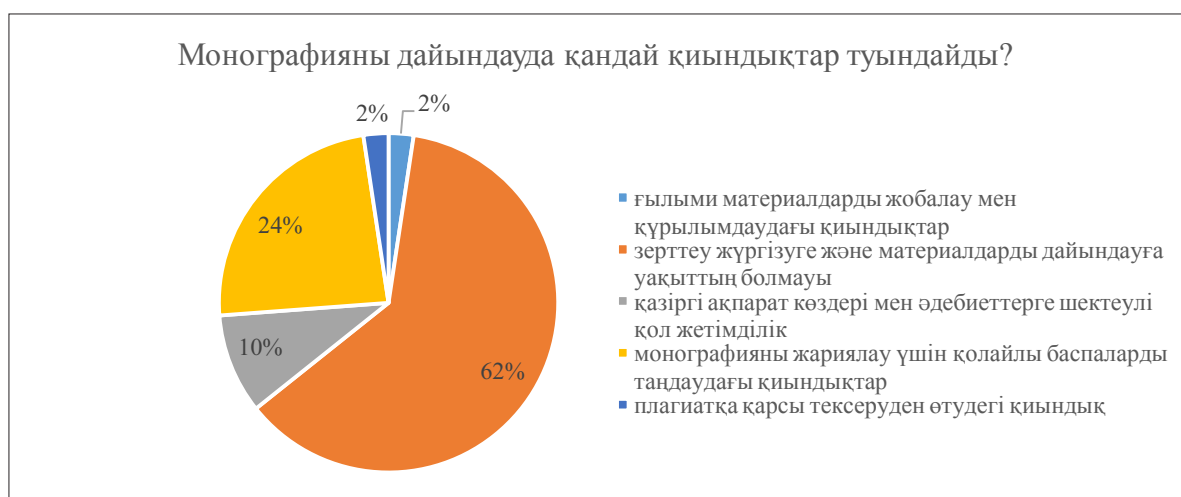
Осы шектеулерге қарамастан, сауалнама жүргізу арқылы монографияларды дайындау және танымал ету кезінде авторлардың қиындықтары мен мәселелерін анықтауға болады. Бұл зерттеудің нәтижелері осы мәселелерді шешудің және педагогикалық ғылымдар саласындағы

отандық монографиялардың танымалдылығын арттырудың мақсатты стратегияларын одан әрі зерттеуге және әзірлеуге негіз бола алады.

Келесі бөлімдерде біз сауалнама нәтижелерін ұсынамыз және педагогика ғылымдары саласындағы отандық монографиялардың танылуын және қамтылуын арттыру бойынша тиімді шаралар қабылдау үшін маңызы бар негізгі қорытындыларды талқылаймыз.

Нәтижелер

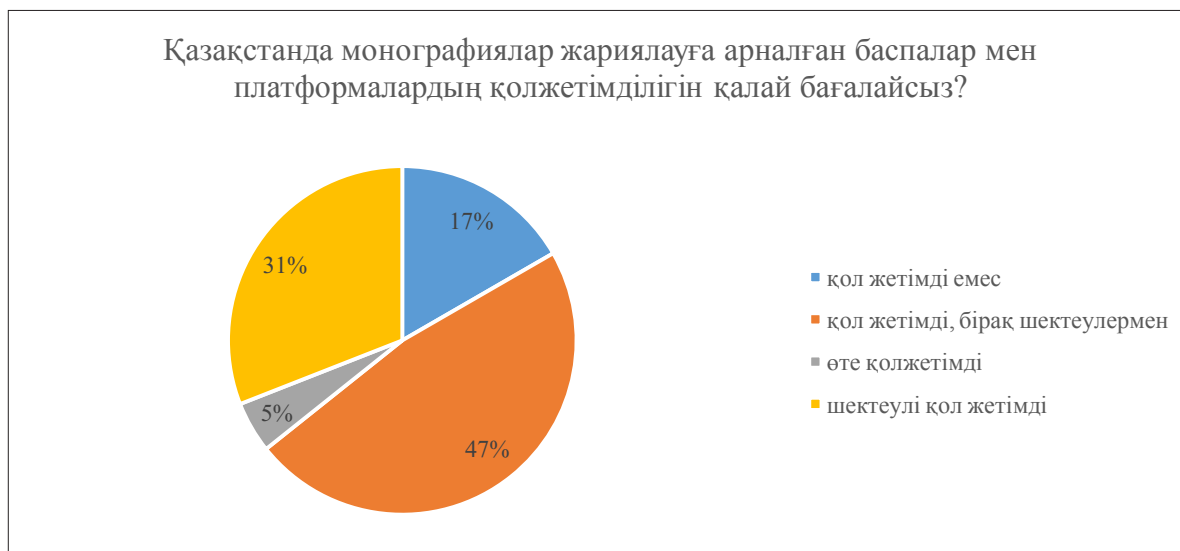
Зерттеу нәтижесі көрсетіп отырғандай, монографияны дайындау барысында авторлар бірнеше қиындықтарға тап болады екен. Ғылыми материалдарды жобалау және құрылымдау процесінде авторлардың 2%-ы қиындықтарға тап болса, ал авторлардың 62%-ы зерттеу жүргізу және материалдарды дайындау үшін уақытқа қол жеткізуде шектеулерге ұшырайды. Қазіргі заманғы дереккөздер мен әдебиеттерге шектеулі қол жетімділік авторлардың 10% қиындық туғызады, ал монографияны жариялау үшін дұрыс баспаларды таңдау авторлардың 24% қиындық тудырады. Сонымен қатар, авторлардың 2%-ы плагиатқа қарсы тексеруден өтуде қиындықтарға тап болады (1-сурет).

1-сурет – Монографияны дайындауда авторларда кездесетін қиындықтар

Қазақстанда монографияларды жариялауға арналған баспалар мен платформалардың қолжетімділігіне қатысты олардың 17%-ы қолже-

тімсіз, 47%-ы кейбір шектеулермен қолжетімді, 5%-ы өте қолжетімді, ал 31%-ы шектеулі қолжетімділікке ие (2-сурет).

2-сурет – Қазақстанда монографияларды жариялауға арналған баспалар мен платформалардың қолжетімділігі

Авторлардың монографияны жобалау және құрылымдау кезінде кездесетін қиындықтарына қатысты авторлардың 16% – мұндай қиындықтар туралы ақпарат жоқ, 36% – дизайн және құрылымдау мәселелері жоқ, 12% – айтарлықтай қиындықтар бар, ал 36% бұл мәселеде аздап қиындықтар бар (3-сурет).

Қазақстанда монографияларды рецензиялау және жариялау процесіне қатысты авторлардың 7% ол туралы ақпарат жоқ, 19% оны өте тиімді және жақсы ұйымдастырылған деп санайды, 48% оны тиімді деп санайды, бірақ кейбір кемшіліктері бар, ал 26% оны тиімсіз

және қанағаттанарлықсыз деп санайды (4-сурет).

Монографияларды дайындау және жариялау кезінде авторлар әртүрлі пайдалы ресурстар мен құралдарға сүйенеді. Авторлардың 22% оқулықтар мен академиялық жазылым және монография нұсқаулықтарын пайдаланады, 45% ақпараттық мәліметтер базасы мен кітапхана ресурстарын пайдаланады, 14% тәжірибе алмасады және желілік платформалар мен әлеуметтік желілер арқылы кері байланыс алады, ал 19% тәжірибелі авторлар мен баспагерлерден кеңес алады (5-сурет).

3-сурет – Монографияны жобалау мен құрылымдау кезіндегі қиындықтар

4-сурет – Қазақстанда монографияны рецензиялау мен жариялау процесі

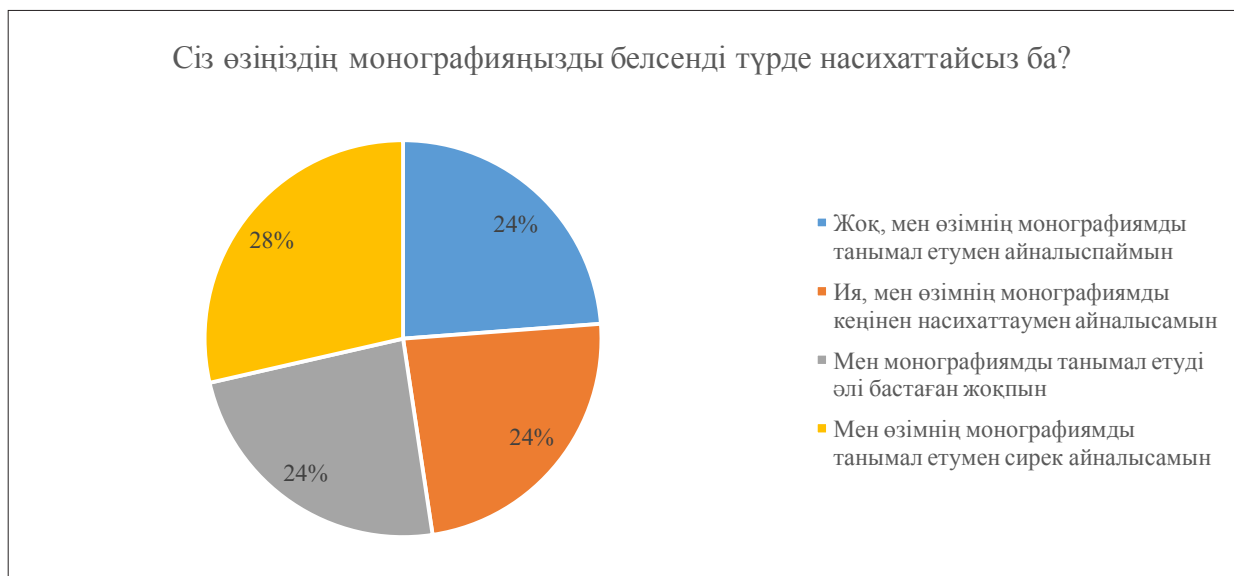

5-сурет – Монографияны дайындау мен жариялау кезінде қолданылатын ресурстар мен құралдар

Автор тарапынан монографияны ілгерілетуге қатысты 24% оны танымал етумен айналыспайды, 24% монографиясын белсенді түрде насихаттайды, 24% оны әлі танымал ете бастаған жоқ, ал 28% монографиясын танымал етумен сирек айналысады (6-сурет).

Монографияны танымал ету әдістеріне қатысты авторлардың 19% ғылыми журналдарда

монографияның түйіндемелері мен үзінділерін жариялайды, 2% журналистермен және бұқаралық ақпарат құралдарымен жарнама жасау үшін ынтымақтасады, 40% мұндай әдістердің ешқайсысын қолданбайды, 29% монография тақырыбында көпшілік алдында дәріс оқиды, ал 10% оны насихаттау үшін әлеуметтік медианы пайдаланады (7-сурет).

6-сурет – Монографияны насихаттау

7-сурет – Монографияны танымал ету әдістері

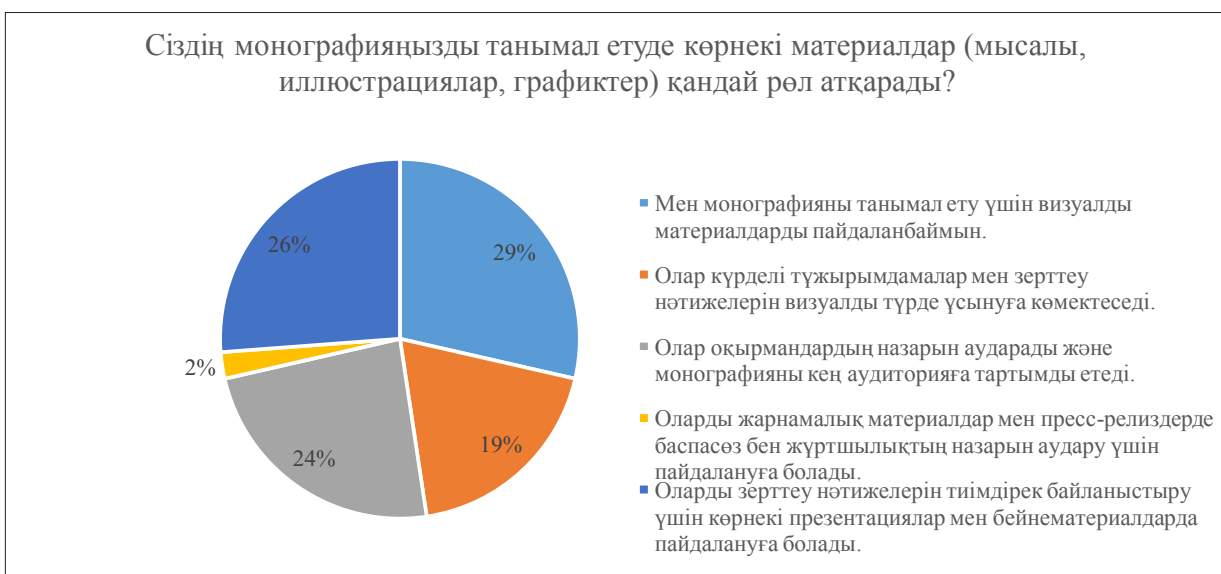
Монографияны танымал етуде әлеуметтік медиа әртүрлі рөл атқарады. Авторлардың 29% үшін әлеуметтік медиа олардың монографиясын танымал етуде шешуші рөл атқармайды, 31% бұл тұрғыда әлеуметтік медианы пайдаланбайды, 21% оларды өз саласындағы басқа зерттеушілермен және кәсіпқойлармен байланысу үшін пайдаланады, ал 19% әлеуметтік медиа олардың монографиясы туралы ақпаратты таратудың негізгі құралы деп санайды (8-сурет).

Монографияны танымал етуде иллюстрациялар мен графика сияқты көрнекі материалдар да

маңызды рөл атқарады. Авторлардың 29% осы мақсатта визуалды материалдарды пайдаланбайды, 19% күрделі тұжырымдамалар мен зерттеу нәтижелерін елестетуге көмектеседі деп санайды, 24% оқырмандардың назарын аударады және монографияны кең аудиторияға тартымды етеді деп санайды, 2% баспасөз бен қоғамның назарын аудару үшін жарнамалық материалдар мен пресс-релиздерді пайдаланады, ал 26% оларды зерттеу нәтижелерімен тиімдірек байланысу үшін визуалды презентациялар мен бейнелерде пайдаланады (9-сурет).

8-сурет – Монографияны танымал етудегі әлеуметтік желіні қолдану

9-сурет – Монографияны танымал етуде көрнекі материалдар қолдану

Монографияларды қолдану деңгейіне келетін болсақ, авторлардың 21% олардың монографиялары кафедрада білім беру бағдарламаларын дайындауда және силлабустарды құрастыруда кеңінен қолданылатынын атап өтті. Авторлардың 5% олардың монографиялары бұл тұрғыда кеңінен қолданылмайды деп

санайды. Авторлардың 33% сонымен қатар олардың монографиялары кеңінен қолданылатындығын атап өтеді, алайда авторлардың 41% білім беру бағдарламаларын дайындау мен силлабустарды құрастыруда өздерінің монографияларына сұраныс деңгейі туралы ақпарат жоқ (10-сурет).

10-сурет – Монографияның сұраныс деңгейі

Тұтастай алғанда, бұл нәтижелер авторлардың монографияларды дайындауда кездесетін бірқатар қиындықтарын, соның ішінде ресурстарға қол жетімділіктің шектелуін, шектеулі уақытты, материалдарды жобалау мен құрылымдаудағы қиындықтарды, баспагерді таңдауды және плагиатқа қарсы тексеруден өтуді көрсетеді. Олар сондай-ақ авторлар монографияларды дайындау және жариялау және оларды танымал ету үшін қолданатын әртүрлі әдістер мен құралдарды белгілейді, мысалы, әлеуметтік медиа, көрнекі материалдар және ғылыми журналдар мен дәрістерге қатысу.

Алайда, Қазақстанда монографияларды дайындауға, жариялауға және ілгерілетуге байланысты барлық аспектілер мен факторларды неғұрлым толық түсіну және бағалау үшін одан әрі зерттеулер мен талдау жүргізу қажет.

Талқылау

Ұсынылған зерттеу нәтижелері Қазақстанда монографияларды дайындауға, жариялауға және ілгерілетуге байланысты бірнеше маңызды аспектілерді көрсетеді. Бірінші маңызды аспект – монографияларды жариялау үшін баспалар мен платформалардың болуы. Нәтижелер қол жетімді емес немесе шектеулі баспалар мен платформалардың айтарлықтай саны бар екенін көрсетеді. Бұл авторларға монографиясы үшін дұрыс баспагерді таңдауда қиындықтар тудыруы мүмкін. Мұндай баспалар мен платформаларға кеңірек қол жетімділік ғылыми еңбектердің тара-

луына және авторлардың көрінуіне ықпал етуі ықтимал. Зерттеуде көтерілген екінші мәселе – қазіргі заманғы дереккөздер мен әдебиеттерге шектеулі қол жетімділік. Бұл көптеген авторлар өздерінің ғылыми жұмыстарын дайындауда кездесетін мәселе. Өзекті зерттеулер мен жарияланымдарға қол жетімділіктің болмауы монографиялардың сапасы мен өзектілігін төмендетуі мүмкін. Сондықтан Қазақстандағы авторлар үшін өзекті ғылыми ресурстарға қолжетімділікті дамытуға көбірек көңіл бөлу қажет.

Үшінші маңызды аспект – монографияларды жобалау және құрылымдау. Көптеген авторлар бұл салада айтарлықтай қиындықтарға тап болмаса да, өз жұмыстарын жобалау және құрылымдау кезінде қиындықтарға тап болған авторлар әлі де бар. Бұл ұсынылған материалдардың сапасы мен түсінігіне әсер етеді. Сондықтан осы саладағы нұсқаулықтарды әзірлеу және қолдау авторлар үшін пайдалы. Осы салада жүргізілген Пандей П. және Пандей М. М. (2021) зерттеулерінде кітаптарды жобалау мен құрылымдаудағы зерттеу дизайнына мән береді.

Келесі маңызды мәселе – монографияларды қарау және жариялау процесі. Кейбір авторлар бұл процесті тиімді деп санаса да, оны тиімсіз және қанағаттанарлықсыз деп санайтындар да бар. Монографияларды ғылыми қоғамдастыққа неғұрлым әділ және тиімді енгізуді қамтамасыз ету үшін рецензиялау және жариялау процедураларын жетілдіруге назар аударған жөн болар. Ли және т.б. (2010) авторлардың зерттеулерінде ғылыми кітаптарға рецензия жасау үшін рецен-

зентте қажетті дағдылар мен стратегиялар болу керек екендігіне басты назар аударады.

Тағы бір мәселе – монографияларды насихаттау. Зерттеу нәтижелері бойынша авторлардың аз ғана бөлігі өз жұмыстарын кеңінен насихаттаумен айналысады және көбісі мұны әлі бастаған жоқ. Бұл монографияларды жылжытудың маңыздылығы туралы ақпараттың немесе түсініктің жоқтығын көрсетуі мүмкін. Белсенді жылжыту авторлардың шығармаларының дәйексөздері мен таралуын арттырады.

Сондай-ақ, монографияларды танымал етудегі әлеуметтік желілер мен көрнекі материалдардың рөлін атап өткен жөн. Кейбір авторлар әлеуметтік желілер мен көрнекі материалдарды белсенді қолданғанымен, басқалары оларға назар аудармайды. Бұл монографияларды танымал ету үшін әлеуметтік желілер мен визуалды материалдарды тиімді пайдалану бойынша қосымша зерттеулер мен ұсыныстар жасауға мүмкіндік береді. Woоker академиялық кітапханаларды оқырмандар арасында танымал ету үшін әлеуметтік медианы қолдану туралы зерттеу жүргізеді. Зерттеу нәтижесінде көптеген оқырмандар кітапханаларға әлеуметтік медианы пайдалану маңызды деп санаса да, кітапханалармен байланысудың қолайлы әдісі кітапханадағы парақшалар деп жауап берген (Букер және т.б., 2013).

Жалпы алғанда, бұл зерттеу нәтижелері авторлардың монографияларды дайындау, жариялау және насихаттау үдерісінде кездесетін бірқатар маңызды қиындықтарын анықтап, осы мәселелерді шешу үшін бірқатар ұсыныстар береді. Қазақстанда ғылыми баспалардың инфрақұрылымын дамыту, авторларды қолдау бағдарламаларын енгізу және әлеуметтік медиа мен визуалды материалдарды қолдану бойынша арнайы тренингтер ұйымдастыру арқылы монографиялардың сапасы мен көрінуін арттыруға болады. Одан әрі зерттеулер мен талдаулар бұл мәселелердің толық көрінісін қамтамасыз етіп, шешімдерді жетілдіруге көмектеседі.

Қорытынды

Бұл бөлімде біз ұсынылған зерттеу нәтижелерін қорытындылаймыз және алынған мәліметтерге негізделген ұсыныстарды тұжырымдаймыз.

Зерттеу авторлардың Қазақстанда монографияларды дайындау, жариялау және ілгерілету кезінде кездесетін бірқатар қиындықтарын анықтауға мүмкіндік берді. Қазіргі заманғы де-

рекциялар мен әдебиеттерге қол жетімділіктің шектелуі, баспалар мен платформалардың қол жетімділігінің шектелуі, материалдарды жобалау мен құрылымдаудағы қиындықтар, сондай-ақ рецензиялау мен жариялау процесіндегі әртүрлі мәселелер ғылыми еңбектердің сапасы мен таралуына әсер етеді.

Зерттеу деректеріне сүйене отырып, жағдайды жақсарту үшін келесі қадамдарды ұсынамыз:

1) монографияларды жариялау үшін баспалар мен платформалардың қолжетімділігі мен әртүрлілігін арттыру. Авторларға өз еңбектерін жариялаудың, соның ішінде ұлттық және халықаралық баспалар мен электронды платформаларға қол жеткізудің көбірек нұсқаларына мүмкіндік беретін стратегиялар мен тетіктерді әзірлеу қажет;

2) қазіргі заманғы дереккөздер мен әдебиеттерге қол жетімділікті дамыту және жетілдіру. Авторлардың электрондық кітапханаларды, дерекқорларды және онлайн-журналдарды қоса алғанда, өзекті ғылыми ресурстарға қолжетімділігін қамтамасыз етуге бағытталған бағдарламалар мен бастамалар құру қажет. Бұл авторларға соңғы зерттеулерден хабардар болуға және оларды өз жұмыстарында пайдалануға мүмкіндік береді;

3) монографияларды жобалау және құрылымдау процесінде авторларды қолдау. Нұсқаулықтарды, әдістемелік материалдарды және оқыту бағдарламаларын әзірлеу және тарату авторларға ғылыми материалдарды ұйымдастырумен және ұсынудың байланысты қиындықтарды жеңуге көмектеседі. Бұл монографиялардың сапасы мен түсінікті болуына ықпал етеді;

4) монографияларды қарау және жариялау процестерін жақсарту. Ғылыми еңбектердің жоғары сапасын және авторлық құқықты қорғауды қамтамасыз ететін ашық және тиімді рецензиялау рәсімдерін әзірлеу маңызды. Сондай-ақ, отандық журналдар мен баспалардың дамуына жәрдемдесу, сондай-ақ халықаралық баспагерлермен ынтымақтастықты нығайту қажет;

5) авторларға монографияны насихаттау дағдыларын үйрету. Маркетинг және ғылыми еңбектерді ілгерілету тақырыптары бойынша семинарлар, вебинарлар мен консультациялар өткізу авторларға өз монографияларын тиімді насихаттауға көмектеседі. Авторларды әлеуметтік желілерді пайдалану, көрнекі материалдар жасау, журналистермен және медиамен ынтымақтастық әдістерімен таныстыру маңызды;

б) әлеуметтік желілер мен көрнекі материалдарды пайдалануға жәрдемдесу. Монографияларды танымал ету үшін әлеуметтік желілер мен көрнекі материалдарды белсенді пайдалану маңызды. Авторлар әлеуметтік медианы пайдаланудың тиімді стратегияларымен және иллюстрациялар, графиктер және бейнелер сияқты тартымды көрнекі материалдарды әзірлеумен танысуы керек

Осы ұсынымдарды іске асыру Қазақстанда монографияларды дайындау, жариялау және ілгерілету жағдайын жақсартуға көмектеседі деп ойлаймыз. Бұл шаралар ғылы-

ми жұмыстардың сапасын арттыруға, олардың танымалдылығы мен әсерін арттыруға, сондай-ақ елдегі ғылыми ортаның дамуына ықпал етеді.

Қаржыландыру туралы ақпарат

Аталмыш мақала БІ. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы тарапынан 2021-2023 жж. жүзеге асырылатын OR 11465474 «Білім және ғылым жүйесін дамытудың ғылыми негіздері» зерттеуді бағдарламалық мақсатты қаржыландыру аясында дайындалды.

Әдебиеттер

1. Amirbekova, D., Narbaev, T., & Kussaiyn, M. (2022). The research environment in a developing economy: Reforms, patterns, and challenges in Kazakhstan. *Publications*, 10(4), 37. <https://doi.org/10.3390/publications10040037>
2. Booker, L., & Bandyopadhyay, S. (2013). How academic libraries can leverage social networking to popularize their services: An empirical study. *Journal of the Indiana Academy of the Social Sciences*, 16(2), 12.
3. Campbell, C. (2016). Reading and writing monographs: The dual role of researchers and the demand for dual formats. *Against the Grain*, 28(3), 10.
4. Crossick, G. (2016). Monographs and open access. *Insights*, 29(1). <https://doi.org/10.1629/uksg.293>
5. Grimme, S., et al. (2019). The state of open monographs: An analysis of the open access monograph landscape and its integration into the digital scholarly network. *Digital Science, Dimensions & Altmetric Report*.
6. Khaeruman, K., et al. (2023). Training and assistance in writing teaching books, reference books, and monographs for lecturers. *International Journal of Engagement and Empowerment*, 3(1), 43–51.
7. Lee, A. D., Green, B. N., Johnson, C. D., & Nyquist, J. (2010). How to write a scholarly book review for publication in a peer-reviewed journal: A review of the literature. *Journal of Chiropractic Education*, 24(1), 57–69. <https://doi.org/10.7899/1042-5055-24.1.57>
8. Pandey, P., & Pandey, M. M. (2015). *Research methodology tools and techniques*. Bridge Center.
9. Piekarczyk, D. (2020). Paratekstowe strategie zachęcania czytelnika do lektury tekstów popularnonaukowych. *Poradnik Językowy*, (07), 7-20. <https://doi.org/10.33896/PorJ.2020.7.1>
10. Riva, M. (2017). An emerging scholarly form: The digital monograph. *DigitCult: Scientific Journal on Digital Cultures*, 2(3), 63–74.
11. Skov, S. (2021). Ph.D. by publication or monograph thesis?: Supervisors and candidates negotiating the purpose of the thesis when choosing between formats. In C. Badenhorst & C. Guerin (Eds.), *Re-imagining doctoral writing* (pp. 71–86). University Press of Colorado.
12. Sun, J. (2012). Popularizing vocabulary extraction service on digital publishing platforms. *Publishing Research Quarterly*, 28(1), 65–72. <https://doi.org/10.1007/s12109-012-9255-6>
13. Ward, K., et al. (2009). The future of research monographs: An international set of perspectives. *Progress in Human Geography*, 33(1), 101–126.
14. Waters, L. (2001). The tyranny of the monograph and the plight of the publisher. *Publishing Research Quarterly*, 17(3), 19.
15. Қазақстан Республикасының Ұлттық мемлекеттік кітап палатасының ақпараты. (2023, маусым 16). №182 хаты.
16. Таубаева, Ш. Т. (2016). *Педагогиканың философиясы және әдіснамасы: оқулық*. Алматы: Қазақ университеті.

References

- Amirbekova, D., Narbaev, T., & Kussaiyn, M. (2022). The research environment in a developing economy: Reforms, patterns, and challenges in Kazakhstan. *Publications*, 10(4), 37. <https://doi.org/10.3390/publications10040037>
- Booker, L., & Bandyopadhyay, S. (2013). How academic libraries can leverage social networking to popularize their services: An empirical study. *Journal of the Indiana Academy of the Social Sciences*, 16(2), 12.
- Campbell, C. (2016). Reading and writing monographs: The dual role of researchers and the demand for dual formats. *Against the Grain*, 28(3), 10.
- Crossick, G. (2016). Monographs and open access. *Insights*, 29(1). <https://doi.org/10.1629/uksg.293>
- Grimme, S., et al. (2019). The state of open monographs: An analysis of the open access monograph landscape and its integration into the digital scholarly network. *Digital Science, Dimensions & Altmetric Report*.

Khaeruman, K., et al. (2023). Training and assistance in writing teaching books, reference books, and monographs for lecturers. *International Journal of Engagement and Empowerment*, 3(1), 43–51.

Lee, A. D., Green, B. N., Johnson, C. D., & Nyquist, J. (2010). How to write a scholarly book review for publication in a peer-reviewed journal: A review of the literature. *Journal of Chiropractic Education*, 24(1), 57–69. <https://doi.org/10.7899/1042-5055-24.1.57>

Pandey, P., & Pandey, M. M. (2015). *Research methodology tools and techniques*. Bridge Center.

Piekarczyk, D. (2020). Paratekstowe strategie zachęcania czytelnika do lektury tekstów popularnonaukowych. *Poradnik Językowy/Paratextual strategies for encouraging readers to engage with popular science texts. Language Advisor*, (07), 7-20. <https://doi.org/10.33896/PorJ.2020.7.1> (in Polish)

Riva, M. (2017). An emerging scholarly form: The digital monograph. *DigitCult: Scientific Journal on Digital Cultures*, 2(3), 63–74.

Skov, S. (2021). Ph.D. by publication or monograph thesis?: Supervisors and candidates negotiating the purpose of the thesis when choosing between formats. In C. Badenhorst & C. Guerin (Eds.), *Re-imagining doctoral writing* (pp. 71–86). University Press of Colorado.

Sun, J. (2012). Popularizing vocabulary extraction service on digital publishing platforms. *Publishing Research Quarterly*, 28(1), 65–72. <https://doi.org/10.1007/s12109-012-9255-6>

Ward, K., et al. (2009). The future of research monographs: An international set of perspectives. *Progress in Human Geography*, 33(1), 101–126.

Waters, L. (2001). The tyranny of the monograph and the plight of the publisher. *Publishing Research Quarterly*, 17(3), 19.

Qazaqstan Respublikasynyñ Ұлттық мемлекеттік кітап палатасының апараты. (2023, маусым 16). №182 haty.[Information from the National State Book Chamber of the Republic of Kazakhstan. (June 16, 2023). Letter No. 182.] (in Kazakh)

Taubaeva, Ş. T. (2016). *Pedagogikanyñ filosofiasy және әдіснамасы: oqulyq.* [Philosophy and Methodology of Pedagogy: Text-book] Almaty: Kazakh university. (in Kazakh)

Авторлар туралы мәлімет:

Тайболатов Қуандық (корреспондент автор) – «Кәсіби бағдарлау және адами капиталды дамыту» орталығының директоры м.а., БІ. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы (Астана қ., Қазақстан, e-mail: k.taibolatov@uba.edu.kz)

Тыныбаева Мадина – PhD докторы, президент, БІ. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы (Астана қ., Қазақстан, e-mail: madina.tynubayeva@uba.edu.kz)

Жакпарова Гульнар – Педагогика кафедрасының аға оқытушысы, Семей қаласының Шәкәрім атындағы университеті (Семей қ., Қазақстан, e-mail: goma_6565@mail.ru)

Сведения об авторах:

Тайболатов Қуандық (корреспондент автор) – и. о. директора Центра профессиональной ориентации и развития человеческого капитала, Национальная академия образования имени И. Алтынсарина (г. Астана, Казахстан, e-mail: k.taibolatov@uba.edu.kz)

Тыныбаева Мадина – доктор PhD, президент, Национальная академия образования имени И. Алтынсарина (г. Астана, Казахстан, e-mail: madina.tynubayeva@uba.edu.kz)

Жакпарова Гульнар – старший преподаватель кафедры Педагогика, Университет имени Шакарима города Семей (г. Семей, Казахстан, e-mail: goma_6565@mail.ru)

Information about authors:

Taibolatov Kuandyk (corresponding author) – Acting Director of the “Career Guidance and Human Capital Development” Center, Y. Altynsarin National Academy of Education (Astana, Kazakhstan, e-mail: k.taibolatov@uba.edu.kz)

Tynubayeva, Madina – PhD, President of the Y. Altynsarin National Academy of Education (Astana, Kazakhstan, e-mail: madina.tynubayeva@uba.edu.kz)

Zhakparova Gulnar – Senior Lecturer of the Department of Pedagogy, Shakarim University of Semey (Semey, Kazakhstan, e-mail: goma_6565@mail.ru)

Келін түсті 14.02.2024

Қабылданды 1.12.2024